

آیین‌نامه اخلاق انتشاراتی مجلات علمی دانشگاه یاسوج

این آیین‌نامه، منشور یا تعهدنامه‌ای است که برخی حدود اخلاقی و مسئولیت‌های مربوط به انجام فعالیت‌های علمی پژوهشی و چاپ آن در مجلات که از این به بعد مجله گفته می‌شود را ترسیم می‌کند تا از بروز تخلفات پژوهشی آگاهانه یا ناآگاهانه توسط نویسندگان مقالات پیشگیری نماید.

این آیین‌نامه برگرفته از "منشور و موازین اخلاق پژوهش" مصوب معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران، موازین انتشاراتی پذیرفته شده بین المللی و تجربیات موجود در این مجله و برخی از مجلات علمی پژوهشی دیگر است. لیست مراجع استفاده شده جهت تنظیم این آیین‌نامه در پایان آورده شده است.

۱. مقدمه

نویسندگان، داوران، هیئت تحریریه و سردبیر مجله موظف هستند تمام اصول اخلاق پژوهشی و مسئولیت‌های مرتبط در زمینه چاپ را دانسته و به آن متعهد باشند. ارسال مقاله توسط نویسندگان، داوری مقاله توسط داوران و تصمیم گیری در مورد قبول یا رد مقاله توسط هیئت تحریریه و سردبیر به منزله دانستن و تبعیت از این حقوق می‌باشد و در صورت احراز عدم پایبندی هر یک از این افراد به این اصول و مسئولیت‌ها، مجله هرگونه اقدام قانونی را حق خود می‌داند. منشور و موازین اخلاق پژوهش مصوب معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، بایستی راهنمای نویسندگان و دست اندرکاران داوری و انتشار مجله باشد.

۲. وظایف و تعهدات نویسندگان (Authors' responsibilities)

- مقالات ارسالی باید در زمینه تخصصی مجله بوده و به صورت علمی و منسجم، مطابق استاندارد مجله آماده شده باشد.
- مقالات ارائه شده بایستی پژوهش اصیل (Original research) نویسندگان ارائه کننده مقاله بوده و هر گونه استفاده از تحقیقات سایر افراد با ذکر منبع در مقاله آورده شود. پژوهش باید با دقت و عینی انجام گرفته و داده‌ها به صورت صحیح گزارش شده باشد.
- مسئولیت صحت و دقت محتوای مقالات بر عهده نویسندگان است و نویسندگان موظف هستند از صحت و دقت محتوای مقالات اطمینان حاصل کنند. چاپ مقاله به معنی تأیید مطالب آن توسط مجله نیست.

- نویسندگان موظف به احتراز از "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی (Research and publication misconduct)" به شرحی که در بخش ۳ توضیح داده خواهد شد هستند.
- نویسندگان حق "ارسال مجدد (Duplicate submission)" یک مقاله را ندارند؛ به عبارت دیگر، مقاله یا بخشی از آن نباید در هیچ مجله دیگری در داخل یا خارج از کشور چاپ شده یا در جریان داوری و چاپ باشد.
- نویسندگان مجاز به "انتشار همپوشان (Overlapping publication)" نیستند. منظور از انتشار همپوشان، چاپ داده‌ها و یافته‌های مقالات پیشین خود با کمی تغییر در مقاله‌ای به عنوان جدید است.
- نویسندگان موظفند در صورت نیاز به استفاده از مطالب دیگران، آن‌ها را با ارجاع دهی (Citation) دقیق و در صورت نیاز پس از کسب اجازه کتبی و صریح، از منابع مورد نیاز استفاده نمایند. هنگامی که عین نوشته‌های پژوهشگر دیگری مورد استفاده قرار می‌گیرد، باید از روش‌ها و علائم نقل قول مستقیم، نظیر گذاشتن آن داخل گیومه (" ")، استفاده شود.
- نویسنده مسئول مقاله می‌بایست نسبت به وجود نام و اطلاعات تمامی نویسندگان و عدم وجود نامی غیر از پژوهشگران درگیر در انجام پژوهش و تهیه مقاله اطمینان حاصل کند؛ به عبارت دیگر بایستی از اضافه کردن "مؤلف افتخاری (Gift authorship)" و حذف "مؤلف واقعی (Ghost authorship)" خودداری شود.
- نویسنده مسئول مقاله موظف است از اینکه همه نویسندگان مقاله، آنرا مطالعه و نسبت به ارائه آن و جایگاه خود در مقاله به توافق رسیده‌اند، اطمینان حاصل کند.
- ارسال مقاله به منزله آن است که نویسندگان رضایت کلیه پشتیبان‌های مالی یا مکانی مقاله را جلب کرده و تمامی پشتیبان‌های مالی یا مکانی مقاله را معرفی نموده‌اند.
- نویسندگان موظفند در هر زمانی که متوجه هر گونه خطا و بی‌دقتی در مقاله خود شود مجله را در جریان آن قرار داده، نسبت به اصلاح آن اقدام و یا مقاله را بازپس گیرند.
- از نویسندگان انتظار می‌رود حداقل تا یکسال پس از چاپ مقاله در مجله، نمونه‌ها و اطلاعات خام مورد استفاده در تهیه مقاله را جهت پاسخ‌گویی به انتقادات و سؤالات احتمالی خوانندگان مجله حفظ کنند.
- هر گونه خطراتی که به واسطه تحقیق، متوجه انسان‌ها و یا محیط زیست می‌شود، بایستی به صورت شفاف در مقاله ذکر شده باشد.
- از نویسندگان مقالات انتظار می‌رود در داوری مقالات محققان دیگر در زمینه‌های تخصصی مربوطه، با مجله همکاری نمایند.

۳. رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی

اگر در هر یک از مراحل ارسال، داوری، ویرایش، یا چاپ مقاله در مجلات یا پس از آن، از وقوع یکی از موارد ذیل اطمینان حاصل شود، رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی محسوب شده و مجله حق برخورد قانونی با آن را دارد.

- جعل داده‌ها (Fabrication): عبارت است از گزارش مطالب غیر واقعی و ارائه داده‌ها یا نتیجه‌های ساختگی به عنوان نتایج آزمایشگاهی، مطالعات تجربی و یا یافته‌های شخصی. ثبت غیرواقعی آنچه روی نداده است یا جابجایی نتایج مطالعات مختلف مثالهایی از این تخلف است.

- تحریف داده‌ها (Falsification): عبارت است از ثبت و ارائه نتایج پژوهش به نحوی که جزئیات اجرای پژوهش یا فرایند جمع‌آوری داده‌ها دستکاری شود، یا داده‌هایی حذف یا تغییر یابد، یا برخی نتایج کوچک به منظور پنهان کردن واقعیات بزرگتر بزرگنمایی شود (Juicy quotes) تا نتایج پژوهش در راستای اهداف خاص دنبال گردد یا نتایج ارائه شده مورد تردید قرار نگیرد.

- سرقت علمی (Plagiarism): شامل اقتباس نزدیک افکار و عبارات نویسندگان دیگر، کپی برداری در بیان اندیشه‌ها، شباهت‌های ساختاری در نوشتار یا انتساب ایده‌ها و نتایج دیگران بدون ارجاع مناسب، یا معرفی آن به عنوان یک پژوهش اصیل علمی است.

- اجاره علمی: منظور آن است که نویسنده (نویسندگان) فرد دیگری را برای انجام پژوهش به کار گیرد و پس از پایان پژوهش، با دخل و تصرف اندکی آن را به نام خود به چاپ رساند.

- انتساب غیر واقعی: منظور انتساب غیر واقعی نویسنده (نویسندگان) به موسسه، مرکز یا گروه آموزشی یا پژوهشی است که نقشی در اصل پژوهش مربوطه نداشته‌اند.

- ارسال مجدد یک مقاله، انتشار همپوشان، اضافه کردن "مؤلف افتخاری" یا حذف "مؤلف واقعی"

۴. وظایف داوران (Reviewers' responsibility)

- داوران در بررسی کیفی، محتوایی و علمی مقالات، به سردبیر و اعضای هیئت تحریریه مجله یاری رسانده و از طریق دفتر مجله به بهبود و ارتقاء کیفی و محتوایی مقالات نویسندگان کمک می‌کنند.

- داور انتخابی می‌بایست بعد از بررسی خلاصه مقاله، بلافاصله سردبیر نشریه را از تصمیم خود در مورد پذیرش یا عدم پذیرش داوری (به دلیل نبودن موضوع مقاله در حوزه کار داور، کمبود وقت یا ...) مطلع نماید. همچنین در صورت عدم پذیرش داوری، انتظار می‌رود داور سردبیر نشریه را در انتخاب داور جایگزین یاری کند.
- داور به لحاظ حرفه‌ای باید در حوزه موضوعی مقاله صاحب‌نظر و متخصص باشد. داور نباید مقالاتی که با حوزه تخصصی وی فاصله دارد را بپذیرد. همچنین شایسته است داور از پذیرش داوری مقالاتی که با موضوعات آنها اختلاف نظر اصولی دارد و ممکن است نتواند در مورد آنها بررسی منصفانه‌ای انجام دهد، اجتناب کند.
- داور نباید مقالاتی که منافع اشخاص، مؤسسات و شرکت‌های خاصی به وسیله آن حاصل و یا روابط شخصی در آن مشاهده می‌شود را برای داوری قبول کند.
- داور نباید داوری مقالاتی که در انجام، تجزیه و تحلیل یا نوشتن آن مشارکت داشته است را قبول نماید.
- در صورت پذیرش داوری مقاله، داور موظف است نظرات تخصصی و اصلاحی خود را با وضوح و روشنی و در صورت نیاز با ارائه مدارک لازم در مهلت زمانی تعیین شده به سردبیر مجله و نویسندگان ارائه نماید. بررسی دقیق مراجع، جداول، تصاویر و دیگر ضمایم مقاله نیز جزو وظایف داور می‌باشد.
- داوری مقالات بایستی بر اساس مستندات علمی و استدلال کافی انجام شده و از اعمال نظر سلیقه‌ای، شخصی، صنفی، نژادی، مذهبی و غیره در داوری مقالات خودداری گردد.
- از داور انتظار می‌رود ارزیابی خود در مورد نقاط قوت و ضعف مقاله را به صورتی سازنده، صریح و آموزشی و همراه با تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف و ارائه پیشنهادهایی جهت اصلاح مقاله، به سردبیر مجله و نویسنده (نویسندگان) ارائه کند.
- انتظار می‌رود داور مسئولیت پذیر، پاسخگو، وقت شناس، حقیقت جو، علاقه مند و پایبند به اخلاق حرفه‌ای و رعایت حقوق دیگران باشند. استناد به شواهد معتبر و متناسب، انصاف، ادب، پرهیز از تعصب و پیش داوری و شتابزدگی، به همراه بیانی واضح برای سردبیر درباب میزان تناسب مقاله برای چاپ در مجله از دیگر خصوصیات داوران است.
- از داوران انتظار می‌رود در صورتی که مقاله از لحاظ اصولی بدون عیب و واضح نوشته شده است، از باز نویسی و اصلاح آن بر اساس سلیقه و اولویت‌های شخصی خود اجتناب کنند. داوران باید به خاطر داشته باشند که مجله به تخصص علمی آنها احتیاج دارد نه خدمات ویراستاری ایشان.

- داور موظف به اطمینان از ارجاع دهی کامل مقاله به کلیه تحقیقات، موضوعات و نقل قول‌هایی که در مقاله استفاده شده است می‌باشد. همچنین از داور انتظار می‌رود تحقیقات چاپ شده مرتبط که در مقاله به آنها ارجاع داده نشده است را به نویسندگان یادآوری کند.
- داور باید کلیه اطلاعات موجود در مقالات را محرمانه تلقی نموده و از در اختیار دیگران قرار دادن و بحث درباره جزئیات آن با دیگران احتراز نماید.
- داور حق ندارد قبل از انتشار مقاله، از داده‌ها یا مفاهیم جدید آن به نفع یا علیه پژوهش‌های خود یا دیگران یا برای انتقاد یا بی اعتبار سازی نویسندگان استفاده کند. همچنین پس از انتشار مقاله، داور مجاز به انتشار جزئیاتی فراتر از آنچه توسط مجله چاپ شده است نمی‌باشد.
- داور حق ندارد بجز با مجوز سردبیر مجله، داوری یک مقاله را به فرد دیگری از جمله همکاران هیئت علمی یا دانشجویان تحصیلات تکمیلی خود بسپارد. نام هر کسی که در داوری مقاله کمک نموده باید در گزارش داوری به سردبیر ذکر و در مدارک مجله ثبت گردد.
- داور اجازه تماس مستقیم با نویسندگان در رابطه با مقالات در حال داوری را ندارد. هرگونه تماس با نویسندگان مقالات فقط از طریق دفتر مجله انجام خواهد گرفت.
- از داوران انتظار می‌رود در گزارش "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" و ارسال مستندات مربوطه، به سردبیر مجله جدیت و اهتمام به خرج دهند.

۵. وظایف سردبیر و اعضای هیئت تحریریه (Editorial board responsibilities)

- اختیار و مسئولیت انتخاب داوران و قبول یا رد یک مقاله پس از کسب نظر داوران بر عهده سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله است.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله بایستی از نظر حرفه‌ای صاحب‌نظر، متخصص و دارای انتشارات متعدد و همچنین دارای روحیه مسئولیت پذیری، پاسخگویی، حقیقت جویی، انصاف و بی طرفی، پایبندی به اخلاق حرفه‌ای و رعایت حقوق دیگران باشند و به صورت جدی و مسئولانه در راستای نیل به اهداف مجله و بهبود مداوم آن مشارکت نمایند.
- از سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه انتظار می‌رود که یک بانک اطلاعاتی از داوران مناسب برای مجله تهیه و به طور مرتب بر اساس عملکرد داوران آنرا بروز نمایند.

- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه بایستی در انتخاب داوران شایسته با توجه به زمینه تخصصی، سرآمدی، تجربه علمی و کاری و التزام اخلاقی داوران اهتمام ورزند. همچنین انتظار می‌رود در صورت امکان به درخواست‌های مستدل و منطقی نویسندگان در مورد عدم داوری مقاله توسط داوران خاص، احترام گذاشته شود.
- سردبیر مجله باید از داوری‌های عمیق و مستدل استقبال، از داوری‌های سطحی و ضعیف جلوگیری و با داوری‌های مغرضانه، بی اساس یا تحقیرآمیز برخورد کند.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله باید نسبت به ثبت و آرشیو اسناد داوری مقالات به عنوان اسناد علمی و محرمانه نگاه داشتن اسامی داوران هر مقاله اقدام لازم را انجام دهند.
- تصمیم‌گیری در مورد پذیرش یا رد مقالات بایستی بر اساس ارزیابی نظرات تخصصی داوران و سنجش صحت آنها و مستندات علمی و استدلال کافی انجام شده و اعمال نظر سلیقه‌ای، شخصی، صنفی، نژادی، مذهبی و غیره در آن راه نداشته باشد.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله موظف به اعلام سریع نتیجه تصمیم‌گیری نهایی در مورد پذیرش یا رد مقاله به نویسنده مسئول هستند.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله باید کلیه اطلاعات موجود در مقالات را محرمانه تلقی نموده و از در اختیار دیگران قرار دادن و بحث درباره جزئیات آن با دیگران احتراز نمایند.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله حق ندارند قبل از انتشار مقاله، از داده‌ها یا مفاهیم جدید آن به نفع یا علیه پژوهش‌های خود یا دیگران یا برای انتقاد یا بی اعتبار سازی نویسندگان استفاده کنند. همچنین پس از انتشار مقاله، سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله مجاز به انتشار جزئیاتی فراتر از آنچه در مجله چاپ شده است نمی‌باشند. تنها استثنا در این رابطه بررسی موارد مرتبط با "رفتارهای غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" توسط نویسندگان، در صورت وجود دلایل قابل قبول، می‌باشد.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله موظفند از بروز تضاد منافع (Conflict of interests) در روند داوری، با توجه به هرگونه ارتباط شخصی، تجاری، دانشگاهی و مالی که ممکن است به طور بالقوه بر پذیرش و نشر مقالات ارائه شده تأثیر بگذارد، جلوگیری کنند.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله بایستی داوران را به دقت و اظهار نظر در مورد اصالت و عدم بروز تخلفات انتشاراتی و پژوهشی در مقالات ارسالی تشویق نمایند.

- سردبیر مجله موظف است آثار متهم به عدول از اخلاق انتشاراتی و پژوهشی که توسط داوران یا به هر نحو دیگر گزارش می‌شود را با دقت و جدیت بررسی نموده و در صورت نیاز بر اساس بند "مراحل برخورد با رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" مندرج در این آیین نامه اقدام نماید.
- سردبیر نباید با رد مقالات مورد اتهام یا مقالاتی که تخلف آنها محرز شده، مسئله را پایان یافته بداند و موظف است موارد را تا آخرین مرحله پیگیری نماید. در عین حال بایستی فرصت مناسب جهت پاسخگویی نویسندگانی که متهم به "رفتار غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" شده‌اند فراهم باشد.
- سردبیر مجله موظف است نسبت به حذف سریع مقالات چاپ شده‌ای که مشخص شود در آنها "رفتار غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" رخ داده است و اطلاع رسانی شفاف به خوانندگان و مراجع نمایه‌نمایی مربوطه اقدام نماید.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله موظفند نسبت به بررسی و چاپ سریع اصلاحیه و اطلاع رسانی شفاف به خوانندگان، برای مقالات چاپ شده‌ای که در آنها خطاهایی یافت شده است، اقدام نمایند.
- از سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله انتظار می‌رود از چاپ نقدهای منطقی و قابل قبول از مقالات چاپ شده استقبال نمایند.
- سردبیر و اعضاء هیئت تحریریه مجله باید به طور مستمر نظرات نویسندگان، خوانندگان و داوران مجله در مورد بهبود سیاست‌های انتشاراتی و کیفیت شکلی و محتوایی مجله را جویا شوند.

۶. وظایف دفتر نشریات علمی دانشگاه یاسوج

این دفتر مسئولیت ویراستاری و صفحه آرایی مقالات پذیرفته شده و نهایتاً انتشار نسخه‌های چاپی و الکترونیکی مجلات را بر عهده دارد.

وظایف شامل موارد زیر می‌باشد:

- تعیین و اعلام شفاف سیاست‌های انتشاراتی خود به خصوص در رابطه با استقلال تصمیم‌گیری هیئت تحریریه، اخلاق انتشاراتی، صیانت از مالکیت فکری و حق چاپ (Intellectual property and copyright)، تضاد منافع، وظائف نویسندگان، داوران، سردبیر و هیئت تحریریه، فرآیند داوری و تصمیم‌گیری، تقاضاهای تجدید نظر و شکایات، حفظ اسناد علمی فرآیند تصمیم‌گیری، حفظ اطلاعات نویسندگان و داوران، اصلاح یا حذف مقالات پذیرفته شده و حل اختلاف بین شاکیان و متهمین به "رفتار غیراخلاقی انتشاراتی و پژوهشی"

- تلاش در جهت ویراستاری، صفحه آرایی و چاپ مجله با بیشترین دقت و کیفیت و در کمترین زمان ممکن
- حفاظت از اطلاعات شخصی نویسندگان و محتویات و جزئیات مقالات به جز آنچه پس از پذیرش مقالات در مجله چاپ می‌شود، در حین داوری و پس از تصمیم‌گیری در مورد مقالات. تنها استثنا در این رابطه بررسی موارد مرتبط با "رفتارهای غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" توسط نویسندگان، در صورت وجود دلایل قابل قبول، می‌باشد.
- حفظ استقلال سردبیر و هیئت تحریریه مجله
- ارائه آموزش‌های لازم به سردبیر، اعضاء هیئت تحریریه و داوران مجله جهت انجام شایسته مسئولیت‌های ایشان
- تلاش در ارائه آموزش‌های لازم به نویسندگان مجله جهت بهبود کیفیت شکلی و محتوایی مقالات و رعایت شایسته اصول اخلاق انتشاراتی و پژوهشی
- همکاری با سردبیر مجله در حفظ بالاترین سطح اخلاق انتشاراتی و پژوهشی در مجله و اطمینان از عاری بودن محتویات مجله از خطا و اشتباهات شکلی و محتوایی
- همکاری با سردبیر مجله در بررسی گزارش‌های "رفتار غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی" و ارائه مشاوره تخصصی به شاکیان و متهمین در صورت لزوم
- بررسی درخواست‌های مربوط به استفاده از مطالب چاپ شده در مجله در انتشارت دیگر با ذکر منبع

۷. مراحل برخورد با رفتار غیر اخلاقی انتشاراتی و پژوهشی

- دریافت مکتوب اتهام از سوی یک سازمان یا شخصیت حقیقی به وسیله دفتر مجله
- تشکیل جلسه هیئت تحریریه مجله با حضور نماینده مرکز نشر دانشگاه و بررسی اولیه اتهام
- جمع آوری اسناد و ارزیابی آنها در صورت لزوم و تهیه صورتجلسه مبنی بر وارد بودن یا نبودن اتهام
- ارسال اتهام به نویسندگان مورد اتهام و درخواست پاسخ در مدت زمان مشخص شده
- بررسی جواب متهمین در جلسه هیئت تحریریه مجله با حضور نماینده مرکز نشر دانشگاه و تصمیم‌گیری نهایی
- ارسال تصمیم به شاکی و متهم به همراه پیشنهادهای تنبیهی در صورتی که اتهام وارد تشخیص داده شود
- اطلاع رسانی به بالاترین مقام پژوهشی سازمان محل فعالیت متخلفین

منابع

۱. منشور وموازن اخلاق پژوهش " مصوب معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۲. مرامنامه اخلاقی نشریات علمی، ویرایش اول، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۳. آیین نامه اخلاق علمی انجمن فیزیک ایران
۴. اصول اخلاقی انتشار مقاله، پژوهش‌های منظر شهر، مجله تخصصی معماری منظر و طراحی شهری
5. Committee on Publication Ethics, COPE Code of Conduct, www.publicationethics.org.
6. Committee on Publication Ethics, COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers, www.publicationethics.org.
7. S. Rockwell, Ethics of Peer Review: A Guide for Manuscript Reviewers, http://www.wame.org/ethical_issues_in_peer_review.pdf/view.
8. Committee on Publication Ethics, COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors, www.publicationethics.org.
9. Committee on Publication Ethics, COPE Code of Conduct for Journal Publishers, www.publicationethics.org.